

Tekst 3.3

Lilian Nijhuis en Fons Meijer, interview 'Eén concreet verhaal doet meer dan tien statistieken' in: Lotte Jensen en Adriaan Duiveman ed., *Welke verhalen vertellen we? Narratieve strategieën rondom waterbeheer en zeespiegelstijging* (Nijmegen 2020) 18-21.

https://dealingwithdisasters.nl/wp-content/uploads/2020/09/Welke-verhalen-vertellen-we_web.pdf

INTERVIEW JOSÉ SANDERS



© Suzan Schlijper

'Eén concreet verhaal doet meer dan tien statistieken'

Door Lilian Nijhuis en Fons Meijer

Communicatiewetenschapper José Sanders over de narratieven van waterstaatsbeheer

José Sanders is sinds 2017 hoogleraar Narratieve Communicatie aan de Letterenfaculteit van de Radboud Universiteit. Zij leert de studenten Communicatie- en Informatiewetenschappen hoe belangrijk verhalen zijn als communicatiemiddel. Verhalen maken zaken voorstelbaar, verbinden mensen en maken energie en veerkracht los. Wij interviewden haar om erachter te komen welke rol verhalen spelen – of zouden moeten spelen – bij communicatie rondom waterstaatsbeheer en zeespiegelstijging.

U bent hoogleraar narratieve communicatie. Kunt u uitleggen wat uw expertise inhoudt?

Ik doe onderzoek naar manieren waarop we verhalen kunnen inzetten als strategische communicatie, als middelen om bepaalde doelen te bereiken. Via verhalen die inspelen op de emoties en de verbeelding van mensen kun je hen bijvoorbeeld van iets overtuigen en hun mening beïnvloeden. Bovendien hebben organisaties die zich bedienen van strategische communicatie vaak ook de wens hun doelgroepen tot ander gedrag te verleiden; ook daarvoor worden vaak verhalen ingezet in reclame, gezondheidscommunicatie en publieke campagnes. Mijn interesse is vooral gelegen in de identificatie die concrete verhalen oproepen, want die gaan over bepaalde mensen, in een bepaalde tijd, die een bepaalde gebeurtenis hebben meegemaakt. Dit soort narratieven sluit aan bij ervaringen van mensen en prikkelt het voorstellingsvermogen, waardoor mensen als het ware naar de verhaalwereld getransporteerd worden omdat die invoelbaar en overtuigend wordt opgeroepen.

Welke rol zouden narratieven kunnen spelen bij waterstaatsbeheer?

Allereerst zou je verhalen in kunnen zetten om abstracte kennis over waterstaatsbeheer voorstelbaar

José Sanders

José Sanders is hoogleraar narratieve communicatie. Haar onderzoek richt zich op narratieven: verhalende teksten. Zij richt zich enerzijds op hun talige vormen (structuur en stijl) en hun cognitieve representatie, en anderzijds op hun communicatieve functie in toepassingen door organisaties, zoals in de narratieve journalistiek en narratieve gezondheidscommunicatie. José Sanders geeft onderwijs binnen de Masteropleiding Communicatie- en Informatiewetenschappen en in de facultaire minor Journalistiek. Zij is voorzitter van het departement Taal & Communicatie van de Letterenfaculteit van de Radboud Universiteit.

en behapbaar te maken. Je kunt bijvoorbeeld een dijkgraaf aan het woord laten en haar of hem laten vertellen over wat dijkonderhoud concreet inhoudt en wie daar allemaal aan meewerkt. Ten tweede zou je verhalen kunnen gebruiken om mensen met concrete voorbeelden te laten zien welke dreigingen en risico's er allemaal bestaan en hen zo van het belang van waterstaatsbeheer te doordringen. Zo kun je via verhalen invoelbaar maken hoe het is als we natte voeten krijgen. Een derde functie die verhalen kunnen hebben is meer globaal, als frame: dat wil zeggen een metaforisch narratief zoals 'Als we nu niets doen krijgt Nederland weer natte voeten'. Zo'n narratief helpt om te conceptualiseren hoe de toekomst er mogelijk uit komt te zien en welke rol het publiek daarin al dan niet speelt. In het ideale geval lukt het je om een narratief te creëren dat deze drie functies in zich combineert.

U gaf aan dat verhalen vaak ingezet worden om gedrag te beïnvloeden. Hoe zouden waterstaatsbeheerders Nederlanders tot ander gedrag willen of kunnen verleiden?

Ik neem aan dat waterstaatsbeheerders veiligheidsgedrag zouden willen aanwakken, gedrag dat erop is gericht gevaarlijke situaties te detecteren, te voorkomen of te vermijden. Dit zouden ze kunnen bereiken door risicocommunicatie: maak voorstelbaar welke risico's mensen lopen en krijg ze zover dat ze gaan anticiperen op deze risico's. Wanneer je bijvoorbeeld een watersnoodslachtoffer aan het woord laat en mensen weten wat er te wachten staat als de dijken breken, is de kans groter dat ze

gaan uitzoeken hoe ze zich daarop zouden kunnen voorbereiden.

Ik kan me ook voorstellen dat waterstaatsbeheerders op een hoger aggregatieniveau verhalen in willen zetten om collectief gedrag aan te wakken en alle neuzen een bepaalde kant op te krijgen. 'De eeuwenoude Nederlandse strijd tegen het water' is een narratief dat een dergelijke veerkrachtversterkende functie vervult: middels een beroep op het verleden nodigt het mensen uit de schouders er gezamenlijk onder te zetten. Het moedigt inwoners van Nederland aan zichzelf niet als passieve slachtoffers te zien, maar als actoren die het initiatief in eigen handen nemen. Bovendien speelt dit soort grote verhalen een belangrijke rol bij het bestendigen van legitimiteit en het losmaken van fondsen voor waterstaatsbeheer. Hierbij is een sleutelrol weggelegd voor de ter-

'Het verhaal moet authentiek, herkenbaar en voorstelbaar zijn. Eén concreet verhaal doet meer dan tien statistieken'

INTERVIEW JOSÉ SANDERS

minologie: woorden als ‘strijd’ of ‘Deltaplan’ maken duidelijk dat er sprake is van grote urgentie – vergelijkbaar met oorlog of de watersnood van 1953 – en wettigen als zodanig buitengewone financiering en regelgeving. De verhalen die waterstaatsbeheerders kiezen, scheppen zogezegd hun handelingsruimte.

Heeft het een bepaalde meerwaarde als strategische narratieven kunnen terugrijpen op reeds bestaande narratieven?

Het liefst putten strategische narratieven uit een nabij verleden, of haken ze op zijn minst aan bij het voorstellingsvermogen van mensen. Maar je moet ook oppassen dat deze verhalen niet een te eenzijdig beeld schetsen. Het traditionele narratief van ‘de strijd tegen het water’ lijkt bijvoorbeeld te suggereren dat onze voorouders enkel bezig waren met het wegpompen van water, maar dat blijkt niet waar. Ook in het verleden moesten Nederlanders vaak hun meerdere erkennen in het water en er samen mee leven. Bij de bijeenkomst in februari kwamen we bijvoorbeeld te spreken over de amfibische omgang van de Nederlanders met het water. Mensen bouwden boerderijen op terpen en hadden bootjes klaar om te vluchten. In strategisch opzicht zou dit amfibische verhaal, naast het ‘strijdverhaal’, een meerwaarde kunnen hebben. De boodschap wordt dan genuanceerder: het gaat niet alleen om het terugdringen van het water als een tegenstander, maar ook om het vinden van manieren om ons aan te passen aan het water als partner. Het gaat nog steeds om vindingrijkheid, maar op een meer gelaagde manier.

Aan welke eigenschappen zou een effectief narratief rondom zeespiegelstijging moeten voldoen volgens u?

Het verhaal moet authentiek, herkenbaar en voorstelbaar zijn. Eén concreet verhaal doet meer dan tien statistieken. Het liefst laat je er iets bij zien: een oude, verhoogde boerderij met een extra deur onder het dak, bijvoorbeeld, om te illustreren hoe men zich al eeuwenlang aanpast aan de dreiging van water door op zolder te gaan zitten bij hoog water. Of je laat iemand aan het woord die een overstroming aan den lijve heeft ondervonden. Een foto of een oud dagboek kan overigens ook een dergelijke getuigenisrol vervullen. Het kan bovendien helpen als het een spannend verhaal is,



Een effectief narratief rondom zeespiegelstijging: de watersnoodramp van 1953. © <https://beeldbank.rws.nl>, Rijkswaterstaat

zodat ontvangers begrijpen: er staat heel wat op het spel. Er moet dan sprake zijn van aanwijsbare mensen met wie je kunt meeleven, die hun emoties kunnen laten zien – of erover kunnen vertellen.

Bent u op de hoogte van de narratieve strategieën die waterstaatsbeheerders, zoals Rijkswaterstaat en de Deltacommissaris, momenteel voeren? Heeft u daar gedachten bij?

Ik weet dat de Deltacommissaris gebruikmaakt van cartoons om verschillende toekomstscenario's te visualiseren. Dit zijn typisch 'grote narratieven', die letterlijk de verschillende paden verbeelden die het land op kan gaan. Gaan we de dijken verhogen en ons daarachter verschansen en kiezen we voor het 'strijdnarratief', of we gaan juist in de zee wonen en kiezen we voor het 'amfibische narratief'?

We moeten wel beseffen dat deze waterstaatsbeheerders een ingewikkelde boodschap hebben. Enerzijds willen ze benadrukken dat ze alles onder controle hebben, want dat is hun taak; anderzijds trachten ze Nederlanders te doordringen van de risico's die er desondanks zijn. Bij een ingewikkelde boodschap hoort wat mij betreft een genuanceerd, gelaagd narratief. Ik kan me heel goed voorstellen dat ze bijvoorbeeld zouden laten zien dat in het verleden óók verschillende strategieën zijn gebruikt om met het water om te gaan. Bovendien zie ik dat ze bij Rijkswaterstaat heel erg inzetten op een positief verhaal over optimisme en vindingrijkheid en ik denk dat dit heel nuttig is. Het creëert niet alleen handlingsruimte, maar het is ook altijd een goed verdienmodel geweest, waarmee Nederland zijn expertise aan het buitenland heeft kunnen slijten: waarom zou dat ook in de toekomst niet goed kunnen?

Elders in deze brochure benadrukt Ineke Setz dat het verhaal vooral ook op het juiste moment moet worden verteld – als er hoogwater dreigt, als een Deltawerk een jubileum heeft. Onderschrijft u dit?

Dat klinkt als een uitstekende strategie. Beide gelegenheden zijn bij uitstek geschikt mensen voor het grotere waterstaatsnarratief te interesseren. Bij jubilea wil men terugkijken en ontstaat de gelegenheid voor het vertellen van concrete verhalen over de Deltawerken. Hoe is het begonnen en wie waren erbij betrokken?



Pijlmerstenen in dijkwoning te Willemstad: ter herinnering aan diverse watersnoodrampen © <https://beeldbank.rws.nl>, Rijkswaterstaat / Rens Jacobs

Wat stond er op het spel en welke hindernissen heeft men moeten overwinnen? Hoogwatersituaties zijn weer een andere aanleiding: dan is het publiek juist ontvankelijk voor risicoverhalen. Aan deze verhalen kun je het grotere narratief – waar gaan we heen in de toekomst, wat is ons handelingsperspectief? – vervolgens vastknopen. En als dit soort momenten zich niet aandient, dat moeten waterstaatsbeheerders zelf maar herinneringsmomenten creëren.

‘Ik zie dat ze bij Rijkswaterstaat heel erg inzetten op een positief verhaal over optimisme en vindingrijkheid en ik denk dat dit heel nuttig is. Het creëert niet alleen handlingsruimte, maar het is ook altijd een goed verdienmodel geweest’